

משולחן שלמה

עיונים ופנינים בפרשה מבית מדרשו ושיעוריו של

הגאון הינוקא

רבינו שלמה יהודה בארי שליט"א

גיליון
113

פרשת וישב

ברכות (ד, יז), שמפני שהודה במעשה תמר זכה למלכות¹, וכ"ה במסכת סוטה (דף ז ע"א) כמו שפירש"י שם.

ובמדרש נחומא (ויחי י) ובבראשית רבה (צט, ה) מובא, שכשבירך יעקב את בניו באחרית ימיו והוכיח את ראובן שמעון ולוי, היה מתיירא יהודה שלא יזכיר לו את מעשה תמר, אמנם באמת התחיל יעקב קורא לו "יהודה אתה יודוך אחיך", אתה הודית במעשה תמר, לכן יודוך אחיך להיות מלך עליהם.

ובבראשית רבה (צח, ו) מובא בשם רשב"י עוד, שאמר לו יעקב 'אתה יודוך אחיך', שיהיו כל אחיך נקראים 'יהודים' על שמך, שאין אדם אומר ראובני אני, או שמעוני אני, אלא 'יהודי' אני, כי היה יהודה חביב עליו יותר מכולם. וביאר היפה תואר (שם) שזכה לכך מפני שהודה במעשה תמר. וכן מובא להדיא בתרגום המיוחס ליונתן (מט, ה) שאמר לו יעקב, אתה הודית על מעשה של תמר, בעבור כן יודו לך אחיך ויקראו 'יהודים' על שמך.

גודל כבוד ה' המתגלה על ידי ההודאה באמת

כי הקב"ה מחבב מאד את מידת האמת והיושר של ההודאה באמת, והיא הגורמת לו לבחור איש כלבבו שניהיג את ישראל וימלוך עליהם במלוכה הנצחית, כי מידה יקרה זו מגלה את הנקיות והטוהר שלו כלפי בוראו, ומוחזק הוא שלא ישתמש במלוכה אלא בכדי להמליך את בוראו. וזהו שמוכא במסכת ברכות (דף ז ע"ב) שאמר רבי יוחנן בשם רשב"י, שמיום שברא הקב"ה את עולמו לא היה אדם שהודה לקב"ה, עד שבאתה לאה והודתו שנאמר "הפעם אודה את ה'" (כט, לה), וביאר המהרש"א במסכת סוטה (דף י ע"ב) שלא היה היתה כמתנבאת שלא מדעת, ושם השי"ת בפיה לקרוא לו על שם העתיד שקידש שמו יתברך כשהודה במעשה תמר, ולכן קראה שמו 'יהודה' ולא 'אודה', ששם זה נקרא כולו על שמו של הקב"ה (כמבואר במסכת סוטה שם), כי יש בו את כל אותיות שמו יתברך, בתוספת ד' על שם ההודאה. ובספר צרור המור (פ' ויצא) ביאר שראתה בנבואתה שיהודה אף שיהיה מלך, לא יתבייש מחטאו, וירד מעצמו מגדולתו בכדי לכפר על חטאו, ולו בוודאי ראויה העליה ולמלוך על ישראל עד סוף כל הדורות, כמ"ש "לא יסור שבט מיהודה", כי כמו שהשם קיים ומלכותו קיימת לעד, כן הוא יהיה קיים במלכותו.

כי לעומת מלכות האומות שאינה אלא מצד השררה והגאווה, ולכן לא נאה ולא יאה לו למלך ממלכי האומות להכניע עצמו תחת האמת, כי בזה נדמה לו שיאבד את מידת מלכותו - מלכות ישראל אינה כן, כי כל מטרתה אינה אלא כעבדות והתמסרות אל הנהגת העולם, להדריכם בדרך הישר ולגלות להם את טובו יתברך ורוח רחמיו וחסדיו, ולהמליך את הבורא על כל הברואים כולם, וזה אינו אלא מתוך השפלות וההכנעה אל האמת, שהיא היא מידת המלכות האמיתית, והאוחז בה, לו נאה ולו יאה להיקרא 'מלך', ומובטח הוא שמלכותו תכון לעד.

מדוע בירידת מצרים טמונה השלווה השלימה שתהיה בעת הגאולה **וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם אָבִיו בְּאֶרֶץ פְּנֵלֹן (לז, א).** פירש"י (לז, ב) שכאשר ביקש יעקב לישב בשלוה, קפץ עליו רוגזו של יוסף. כשצדיקים מבקשים לישב בשלוה אומר הקב"ה, לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם לעולם הבא, אלא שמבקשים לישב בשלוה בעולם הזה?

כי לצורך קיום הבטחת ברית הבתרים "לזרעך נתתי את הארץ הזאת" (טו, יח), הוכרחו יעקב ובניו לרדת לגלות מצרים שנתגלגלה על ידי מכירת יוסף (כמו שפירש"י), וכמו שביאר בחידושי הגרי"ז עה"ת (סטנסיל, אות קו) על הנאמר ביהושע (כד, ד) "ואתן לעשיו את הר שעיר לרשת אותו, ויעקב ובניו ירדו מצרים", שירושת עשיו היא הגורמת שתניתן הארץ לזרע יעקב, כמו ששנינו במסכת נדרים (דף לא ע"א) שהנודר הנאה מזרע אברהם, אסור בישראל ומותר באומות העולם, ופירש זאת הרמב"ם (בפירוש המשניות נדרים ג, יא) שזרע אברהם סתם בתורה אינו אלא זרע יעקב בלבד, לפי שנאמר "כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם" (טו, יג), שלא נתקיים זאת אלא בזרע יעקב, ונמצא שהבטחת ברית בין המצרים 'לזרעך נתתי את הארץ הזאת' תלוי בהגירות 'בארץ לא להם'. ובזה ביאר הגרי"ז עוד, שלכן נסמכו המקראות 'אלה אלופי אדום למושבותם בארץ אחוזתם הוא עשיו אבי אדום, וישב יעקב בארץ מגורי אביו' (סוף פ' וישלח וריש פ' וישב), כלומר עשיו ישב בארץ אחוזתו, ויעקב הוא שקיים הגירות. וזהו שנאמר 'ואתן לעשו את הר שעיר לרשת אותו', שזרע עשיו שאנן ושוקט הוא ובגולה לא הלך, אבל 'יעקב ובניו ירדו מצרים', והם קיימו כי גר יהיה זרעך, לכן להם בלבד יתקיים 'לזרעך נתתי את הארץ הזאת'.

היכן מצינו שנמסרו ליוסף כל טובות הגאולה העתידה

ולכן היה הכל תלוי ביוסף, כי בו תלוי כל טובות הגאולה העתידה, וכמובא בפירוש הגר"א לפיוט חד גדיא, שכלל גדול הוא אצלנו, שכל הטובות שהיו ושיהיו עוד, בין בעולם הזה ובין בעולם הבא, את כולם ירשנו מאבותינו בעת שבירך יצחק את יעקב, ולולא הברכות חסרנו את הכל, והיו הכל לעשיו חלילה. ואת כל הברכות מסר יעקב אבינו עליו השלום לבנו ליוסף, וגם הבכורה נתן לו, וכמו שמצינו שבשעה שבירך יעקב את בניו באחרית ימיו, לא נאמר בכל השבטים לשון ברכה, אבל ביוסף נאמר "ברכות אביך וגו' תהיין לראש יוסף" (מט, כו), כי זכה לברכה ולבכורה, ולכן גברה קנאת השבטים על יוסף ומכרוהו למצרים, כדי לבטל את הברכות והבכורה, ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים.

מלכות ישראל הנצחית המתגלית מתוך השפלות וההכנעה האמיתית

וַיִּכַּר יְהוּדָה וַיֹּאמֶר צְדָקָה מִמֶּנִּי (לח, כו). מובא בשמות רבה (ל, יט) שכאשר בא דינה של תמר לפני יהודה, היו יושבים שם יצחק ויעקב וכל אחיו והיו מצדדים בזכותו, אבל יהודה חש לכבוד ה' והודה ברבים באמיתת הדבר ואמר 'צדקה ממני', ובזכות זה עשאו הקב"ה נשיא. וכן אמר רבי טרפון לתלמידיו בתוספתא

¹ אמנם בהמשך דברי התוספתא (אות יח) מובא שאמר רבי יהושע לזקנים שזכה לכך בזכות מסירות נפשם של שבט יהודה שקפצו לתוך הים ביום סוף, וכ"ה במכילתא (פסלה, מסכתא דויה"ה) ובמדרש שוחר טוב (מזמור עז) בשם רבי טרפון.

”אדם ובהמה תושיע ה’” (תהילים לו, ז)

משעור יום א' שמות תשע"ב

מחשבת השי"ת בכריאה שתיכף שיבקש האדם שפע יקבלו בלא השתדלות ובלא כלים

הנה בכריאת העולם הייתה מחשבתו של הקב"ה שלא יצטרך האדם אלא לבקש ולרצות אותו יתברך, וכאשר האדם ירצה את השי"ת וירם את עיניו לבורא שיקרבנו אליו, תיכף הוא יתברך יענה ויביאהו ויקרבהו אל הדביקות, ולא יצטרך לעשות השתדלות ויגיעה וטרחה כלל, אלא כל הדינים והגבורות יהיו נתקנים ומתמקמים מאליהם על ידי שיהיה האדם בסמיכות ודביקות אמיתי אצל הבורא יתברך.

ובאופן זה לא היתה לאדם התנגדות כלל מצד הקליפה, ולא הייתה הקליפה והגבורה והיגיעה והכלים קודמים לאור והשפע והתוצאה, כי היה הקב"ה בעצמו מגן וסוכך על האדם, ואש קודש הייתה סובבתו ומגנה עליו, וכמו שאמר הסבא בזוהר משפטים (דף קח ע"ב) שלעתידי יהיה המוח קודם לקליפה, ויאיר השי"ת בירושלים ויהיה לנו להגנה, ולא נצטרך להגנת החומות, כמ"ש בזכריה (ב, ט) "ואני אהיה לה נאום ה' חומת אש סביב".

כי יסוד בריאת העולם הוא שיהיה המקום קודם לנמצאים, היינו שיהיה הסתרה ופניו מקום בכדי שיהיה מקום למציאות הנבראים ויוכלו לעמוד לפניו יתברך. וכשכא האדם לעמוד לפני הבורא, רצה השי"ת שיבקש האדם אותו יתברך בעצמו, ולא את הכלים והדרכים להידבק בו יתברך, וכאשר יבקש זאת האדם מכל ליבו, הוא יתברך יגלה לו את אורו הגנוז, ואף ימשיך ויגלה לו במקומו גם את הכלים והדרך לבוא לידי כך, ולא היה נצרך הנברא לידי כך שהקליפה והגבורה והיגיעה והכלים יהיו קודמים לאור והשפע והתוצאה.

וכן הוא גם בהתגלות דרכי השי"ת הגנוזים התורה, שכאשר היה האדם רוצה להבין בתורה את דרכיו יתברך, היה תיכף בא עד לפני השי"ת, ולא הייתה הקליפה חופפת על המוח ועומדת בפניו עד שנצרך לטרוח להבין דבר לאשורו. וכן הוא בדרך התפילה, שרצה הקב"ה שתיכף כאשר יפנה האדם וירם עיניו לשמים, יבוא מיד אל הדביקות, וישיג כל מבוקשו בהרהור בעלמא, וכמ"ש (בישעיה סה, כד) "טרם יקראו ואני אענה", היינו שקודם שיכינו הכלים וההשתדלות והטורח בקריאה ותפילה אליו יתברך, תיכף ימציא להם השי"ת כל מבוקשם, ואף אם לא יהיו להם כלים להשפע ימציא להם השי"ת את הכלים לזה.

חטא אדה"ר החל בזה שעלה בדעתו שהשי"ת צריך להשתדלותו בכדי להשלים את רצונו

אך חטא אדה"ר החל כאשר חשב האדם שהשי"ת צריך לעזרתו ולפעולתו ומעשיו - להרחיב ולהגדיל את הכלים תחילה, והיה בדעתו שרק באופן זה ימשך השפע ויבוא אל הדביקות בהשי"ת. וזוהו התרחק מאור פניו יתברך, כי היה צריך לבקש מהשי"ת שימשיך האור כפי רצונו, ולהאמין שהוא יתברך יכול להמציא לו את הרחבת הכלים בלא עזרתו, ואין הוא נצרך ליגיעה וטרחה כלל.

וכאשר טעה בזה אדה"ר נמשך קלקול גדול בכל העולמות, כי היה הכלי גדול מן האור ונחשך ונתעבה גילוי אורו יתברך, וזוהו נעשה מקום וחלל ריק בכלי, וניתן מקום להסטרא אחרא להחטיא לאדם הראשון.

אמנם באמת כל כוונת מעשי אדם הראשון בזה היו לשם שמים, על מנת לייחד את שמו יתברך ולגלות את מידת מלכותו בעולם בשלימות, אלא שטעה וקלקל בענין גילוי רצונו יתברך באופן הנכון והאמיתי. כי תחילת עבודת ה' היא בגילוי הרצון - שירצה האדם את הקירבה לבורא יתברך, וכך גם הוה באדם הראשון, שתחילת עבודתו הייתה בענין הרצון שהוא כנגד מידת הכתר, וכשקלקל בזה, נעשה מקום לענין החטא.

כי הנה כל מידה ומידה נבנית ונעשית מאור וכלי, וה'אור' הוא אותה מהות המידה בעצמה, וה'כלי' הוא הדרך שעל ידה יש מקום והמשכה לאותה המידה. וכך הוא גם במידת הכתר ובענין הרצון, שהם אור וכלי, ה'אור' הוא הרצון לדבוק בו יתברך בעצמו, ו'כלי' הכתר וכלי הרצון הם הכלים להכיל את הרצון הזה, שהם הדרכים המגלים ומראים לאדם שבאמת יש מקום ומציאות לאותו הרצון - ולבסוף יוכל להוציא את אותו הרצון מן הכח אל הפועל. אך דבר שמתעורר האדם לרצונו, אבל אינו בגדר האפשר כלל, אין לו קיום ומעמד, מאחר והוא 'אור' בלא כלי.

אדה"ר היה מייחד יהודים בכדי להכין הכלים לדביקות אך כיון שלא כסדר לכן היה צריך אדם הראשון לעורר עצמו רק ברצון פשוט

לדבוק בהשי"ת ולעבוד לפניו, אך בטעותו חשב אדה"ר שהוא דבר רחוק, כי אין יוכל בשר ודם להתקרב אל בורא כל העולמות, ולכן רצה תחילה להרחיב את כלי הרצון, כלומר לראות תחילה כיצד יש שייכות לזה בדרכי הטבע שיתקרב הוא אל הבורא. וזוהו טעה, כי לא היה נדרש ממנו אלא לרצות אותו יתברך ולבקש שהוא יתברך ימשיך לו את הדביקות והרצון הזה ויקיימו, וזוהו היה נמשך אור הכתר כפי רצונו יתברך, והיה השי"ת ממציא לו את הכלים והדרכים לבוא אל התכלית הזוהו בלא העזרה העצה והסיוע לזה, והיה נמשך השפע יחד עם הכלי, ולא היה חלל פנוי ומקום להסטרא אחרא.

ואדם הראשון היה הולך בדרכי ההשתדלות שהשפע יבוא דוקא על ידו ועל פי דרכו, שהיה מייחד יהודים קדושים (שישבו ויתגלו לעתיד), שבהם היה חפץ להרחיב את כלי הקבלה בכדי שימשך השפע לתוכם. אך היה זה שלא כסדר הנכון, כי עומק מחשבתו יתברך הייתה שירצה אותו האדם בלא כל ההשגות והמדרגות המביאות לזה. וזה היה מקום משקל הבחירה של אדם הראשון, והיה דבר זה נסיון גדול לגודל מעלתו, לידע ולהבין מהי הדרך שצריך לרצות אותו יתברך, וכיצד לייחד את שמו הגדול.

דרך אדה"ר נמשך לדורות שיצטרכו תחילה לענין ההשתדלות והטירחה

וכפי שרצה אדה"ר להרחיב את הכלים על ידי יהודים בשמות הקודש, כפי מדרגתו הנוראה שהיה בה, כך נמשך לדורות, שהאדם עושה השתדלות ו'כלי' גדול יותר מן ה'אור' המיועד לו. וכשם שאצל אדה"ר נעשה חלל פנוי בכלי ונכנס בו האפיקורסות, טומאת זוהמת הנחש, עד שהחטיאו, כך נעשה קלקול לדורות, שלאחר שטורח האדם בהשתדלותו, נכנס בו דעות וקושיות על מידת רחמי יתברך שאינו עונה לו בתפילתו, וזוהו נחלש מדרגת הכתר והרצון של האדם, ובא למעט תורה ותפילה, והכל מאחר שלדעתו הכין את כל הכלים הנצרכים לכך ולא ענו לו מן השמיים.

וכלל הענין הוא, שה'אור' והשפע וה'הפץ' הנחפץ נמשלים לחסדים הנמשכים ללא גבול ומידה, וה'כלים' הם לעולם מצד הגבורות, שהם בעלי גבול ומידה להכיל ולקבל את השפע. ורצון השי"ת היה שכל שפע הנמשך לעולם יהיה תחילה בדרך הרחמים והחסדים, ואח"כ ימשכו הגבורות ויהיו מונגהים על ידי החסדים. כלומר שכל דבר שירצה האדם, לא היה צריך לצד הגבורה, שהיא עשיית כלים ודרך ההשתדלות בכדי להשיגו, אלא היה פונה אל השי"ת, והיה השי"ת ממלא את רצונו וממציא לו את אותם הכלים הנצרכים לו להשפע. וכן כשהיה האדם רוצה לדבוק בו יתברך, היה הוא יתברך מקרבו אליו בלא שיהיה כל קודם לאור, ובלא שתהיה ההסתרה קודמת אל הגילוי.

אך אדם הראשון ברצונו להרחיב את כלי הקבלה, גרם בזה שלעולם יקדימו הגבורות את החסדים, ועל ידם והנהגתם יהיו השפעת החסדים. וזוהו נשתלשל כל ענין יגיעת וטרחת העולם לבנות ולעשות כלים תחילה לכל שפע שיבוא, שהם כל היגיעות והטרחות ודרכי ההשתדלות שיש לאדם לעשות בכל רגע ובכל שעה, הן בכדי להינצל מן היצר הרע, והן להינצל מפגעי הטבע, שהכל הוא בכדי להמשיך למקומו כל שפע שיהיה, רוחני או גשמי. וטעותו נמשכה ונשתלשלה לכל הדורות כולם, שכל ההשתדלות ויגיעה שיטרחו ויעשו נמשך משורש אותה המחשבה שהיה לאדה"ר בהדרך שנסתפק בה כיצד לבוא אל הדביקות בבורא, וסבר שהשי"ת צריך להכלים שלו, או להשתדלותו והכמתו ועצותיו כיצד להטיב עימו, ולכן אין הנבראים יודעים מהי הדרך שיש לילך בדרכי הבטחון וההשתדלות כראוי ובדרך הנכון.

בחטא אדה"ר נעשה קלקול למדרגות 'אדם ובהמה' שהם משפיע ומקבל

וכשנחשך לאדה"ר הרצון לדבוק בהשי"ת, מחמת טעות מחשבתו, עד שבא על ידי זה בפועל לחטא עץ הדעת, נשתלשל ממעשה חטאו קלקולים לב' מדרגות, המדרגה האחת נקראת מדרגת 'אדם', והשניה נקראת מדרגת 'בהמה'. והם ב' מדרגות בכל אדם, כמובא בזוהר נשא (בדף קמז ע"א), ונצרכים הם לכל אדם ואדם. והחילוק ביניהם, שמדרגת 'בהמה' היא ענין הביטול המוחלט למנהיג, ואינה פועלת דבר ברצון עצמה, ומדרגת 'אדם' היא כח המנהיג ומשכיל.

ובחטא אדה"ר נעשה פגם בשניהם, שמדרגת 'בהמה' נעשתה כשור מועד המזיק ואינו בטל לבעליו, והוא מה שלא נשמע הגוף לנשמה, ומדרגת 'אדם' ירדה ממעלתה בכך שנעשה אדה"ר מונגה על ידי ה'נחש', שהוא הצד הטמא שבמדרגת ה'בהמה'.

וענין מדרגת 'אדם' הוא ענין ההשתדלות והשגת ה'הפץ' הנחפץ מכח חכמה ויגיעה, וזוהו הוא כמשפיע, כי על ידי היגיעה וההשתדלות

להצלחת פכל ניסים בן מרינה
לעילוי נשמתה הטהורה

של גליה בת בת סיני תנצב"ה

וכן ראו דור דרוו בן רונית, פנחס בן ברכה

ליזווג הגון

הרב דוד חיים בן דינה רחל
תנאל בן סיגל

ממשיך את השפע למקומו. ומדרגת 'בהמה' היא צד מקבל השפע שבאדם, ודרך משל, כאשר אדם 'חפץ לקבל' איזה דבר - הוא התעוררות מצד מדרגת הבהמה, וכאשר 'מקבל' אותו הדבר בפועל, הוא ג"כ על ידי מדרגת בהמה. אמנם ההשכלה והטירחה להשיג את הדבר, הוא מצד מדרגת האדם, וכמ"ש (בתהלים קד, יד) "מצמיח חציר לבהמה, ועשב לעבודת האדם", שמדרגת ה'אדם' הוא מצד העבודה והיגיעה.

וכאשר מדרגת 'אדם' היא בדעת מתוקן, יודע הוא שְׁפָל חכמתו וגבורתו ויגיעתו איננה סיבה מכוונת וישירה כלל בכדי להשיג את רצונו, ועל אף שמוכרח ומצווה להשתדל בכל כוחו וגבורתו, יש בו את הדעת וההבנה שאין ההשתדלות סיבה מכוונת וישירה להשפע, ואין השפע תלוי בה כלל. אך כשאין הדעת מתוקן, תולה האדם את השפע בסיבת ההשתדלות.

וכן הדבר במדרגת ה'בהמה', שהוא צד המקבל, שכאשר האדם הוא בדעת מתוקן, הוא יודע שכל השפע שקיבל הוא מאת השי"ת בחסד חנינם, וכדוגמת הבהמה שמצמיח לה הקב"ה את מאכלה בלא שתשתדל בחרישה וזריעה, אך כשאין דעתו מתוקנת, הוא נשען ובוטח ותולה את קבלת השפע בהשתדלותו, ומצד מדרגת האדם והמשפיע שבו, ואינו זוכה למדרגת המקבל, שהוא מדרגת הבהמה.

כבדי שישבו למדרגת אדם מוכרח שיתקן כל הגבורות שהם ענין הטרחה וההשתדלות

והנה לכאורה היה צריך שיהיה מצוי הלחם לאדם כעשב השדה המצוי לבהמה, מפני שלאחר חטאו ירד אדה"ר קרוב יותר למדרגת "נפש חיה" כמוכבא בזוהר חדש בראשית (דף יד ע"א), אם כן בזה היה נתקן לכאורה מה שחשב שיש לו כח לעזור להשי"ת להושיעו. אלא שבזה לא היה שב למדרגתו כבתחילה, כי היה כ'בהמה' המקבלת שפע בחסד חנינם, והיה בוש לעולם הבא לשוב למדרגת 'אדם' בלא שזה יהיה נעשה על ידו. ולכן כדי לתקן זאת, היה צריך אדה"ר לרדת לאותו המקום שקלקל, שהוא מה שנמשכים תמיד הגבורות תחילה, שהם דרכי ההשתדלות, ולהשיב המצב להיות כבתחילה, היינו שהוא עצמו יתקן ויחזיר את אור השי"ת שיאיר כבתחילה, בכדי שלא תבוש הנשמה לעולם הבא, וכמ"ש (במשלי לא, לא) "תנו לה מפרי ידיה".

וזה שכתוב (בתהלים לו, ז) "אדם ובהמה תושיע ה'", שנתן השי"ת לאדם את הדרך לתקן גם מדרגת 'אדם', שהוא על ידי הוצאת הגבורות ודרכי ההשתדלות בדעת מתוקן, בנוסף למדרגת ה'בהמה'. וזה שאמרו בבראשית רבה (כ, י) שבשעה שאמר לו השי"ת לאדה"ר "ואכלת את עשב השדה" (בראשית ג, יח), הזיעו פניו ואמר 'מה אני נקשר לאבוס כבהמה', אמר לו הקב"ה, הואיל והזיעו פניך - "תאכל לחם". שבתחילה היה במחשבה שלא יתקן אלא מדרגת 'בהמה', על ידי שהיה האדם מקבל את לחמו כבהמה בחסד חנינם ובלא השתדלות, מפני שבענין ההשתדלות יש את הנסיון שלא יקלקל יותר כשיחשוב שהוא שפועל את השגת השפע (ולכן אמר רבי לוי (שם), נוח היה לו אם היה עומד בקללתו הראשונה, היינו שלא היה נצרך לדרכי ההשתדלות מפני גודל הנסיון), אך אדם הראשון לא חָפֵץ בזה, כי רצה להשיב מדרגתו כבתחילה, שיהיה במדרגת 'אדם', אף על פי שהוא נסיון גדול, והראה לקב"ה שהוא מוכן להזיע ולטרוח ולעשות השתדלות בדעת מתוקן, על כן השיבו הקב"ה שיוכל לשוב למדרגתו - מדרגת 'אדם', ולאכול לחם בתיקון דרכי ההשתדלות. וזה 'אדם ובהמה תושיע ה'", שנתן לו הקב"ה דרך להשיב ב' המדרגות כבתחילה.

בדרך ההשתדלות בדעת מתוקנת חוזר ומתגלה כבודו של השי"ת

ובדרך ההשתדלות והטירחה והיגיעה בדעת מתוקן, יוצאות כל הגבורות מן הכח אל הפועל בצד הקדושה, ובזה חוזר ומתגלה כבודו יתברך, וחוזר אור השי"ת להאיר בעולם, וכולל בזה האדם את כל שורשי הדומם צומח חי ומדבר במדרגת אדם. ומכח היגיעה והתנועות שעושה האדם בכל השתדלות בדעת מתוקנה, יוצא מכך אש קודש המכלה לכל הקוצים והקליפות של כוחי ועוצם ידי המסתירות את אורו יתברך, וזהו הפועל היוצא מכל מחשבה דיבור ומעשה של ישראל, שעל זה אמרו במסכת יבמות (דף סא ע"א) על הנאמר ביחזקאל (לד, לא) "ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם" - אתם קרויין אדם ואין אומות העולם קרויין אדם, כי במעשה של ישראל נתקן מדרגת 'אדם', וההיפך הוא במעשה של אומות העולם, שבכל מעשה מסתירים את אורו יתברך.

וההשתדלות בדעה מתוקנה הוא גילוי כבודו יתברך. דהנה ארבעה הם חיות הקודש הנושאים לכסא הכבוד, והם אדם אריה שור ונשר, כמוכבא במרכבת יחזקאל (א, י), והאדם כולל את כולם. ומכח יגיעתם וטירחתם לישא את כסא הכבוד, יוצא מהם זיעה, ומאותה זיעה נעשה נהר דינור, שבו מתבררים הנשמות להסיר מהם כל סיג שמץ ופסולת הנוגד את הביטול להשי"ת, בכדי שיוכלו לעמוד לפניו ולעלות מחיל אל חיל בידיעת השי"ת, וכמוכבא כל זה בזוהר ויקהל (בדף ריא ע"ב).

וכל זה הוא ענין הטירחה וההשתדלות בעבודת השי"ת, כי כאשר אין ההשתדלות בדעת מתוקנת, יורד האדם ממדרגתו, ונעשה אש דסטרא אחרת המסתירה את כבודו יתברך. כי הלא השי"ת הוא הנותן לאדם את

כח המעשה וההשתדלות, ובזה שהולך האדם בדרך 'כוחי ועוצם ידי' הוא פוגם בכבודו יתברך שגזר שיהיה לאדם כח ומציאות בפני עצמו לצורך הבחירה והעבודה לפניו כאמור לעיל, וכביכול הוא יתברך כפוף לגזירתו הוא ואינו יכול להשיב ולבטל תיכף את חיות אותו הנברא הפוגם בכבודו. אך כאשר השתדלות האדם ויגיעתו היא בדעה מתוקנה, הוא מגלה בזה את כבודו יתברך, והוא כולל בזה את מדרגת 'נפש חיה', שהם אריה שור ונשר, במדרגת 'אדם', וכביכול נושא את כסא הכבוד.

אין ביטול לסיני הגאות אלא על ידי נהר דינור היוצא מהזיעה על כבוד השי"ת

ולכן מכל יגיעה וטירחה יוצא ענין הזיעה, וממנה נעשה אש קודש, שהיא ענין נהר דינור המבטלת ומכלה את כל הסיגים ושרשי הגאות והגבהות שיש בלב האדם, כי הגאווה הטמונה באדם אינה יכולה לצאת ולהתבטל אלא על ידי היגיעה והטירחה ודרכי ההשתדלות בדעת מתוקנת.

כי כשם שמוכרח שכל נשמה תעבור בנהר דינור בכדי להסיר ולבטל ממנה כל דבר הנוגד את הביטול המוחלט להשי"ת, כמוכבא בזוהר ויקהל (שם), כך מוכרח האדם שיזיע בדרכי ההשתדלות בדעה מתוקנה, כי בזה הוא מגלה את כבודו יתברך כחיות הקודש הנושאות לכסא הכבוד, ולכן מוכרח הוא לזיעה, שהיא סוד נהר דינור, בכדי שישיר כל סיגי הגבהות הטמונים בליבו.

וזה שאמרו במסכת סנהדרין (דף עב ע"א) שהשינה לצדיקים רע להם ורע לעולם, אבל שינה לרשעים טוב להם וטוב לעולם. כי אף שהצדיקים משיגים בשנתם השגות נוראות יותר, בכל זאת עיקר כבודו יתברך מתגלה דוקא בדרך היגיעה וההשתדלות שהיא בדעת מתוקנת. אבל הרשעים שכל השתדלותם ויגיעתם היא מצד 'כח ועוצם ידי', אין היגיעה וההשתדלות טובה להם ולעולם.

ולכן כשהזיע אדם הראשון אמר לו השי"ת הואיל והזעת - תאכל לחם, וכמ"ש (בראשית ג, יט) "בזיעת אפיך תאכל לחם", כי בזה שהזיע, הראה שרוצה הוא בעבודה של דרכי ההשתדלות בדעת מתוקנת ובמחשבה על כבוד השי"ת, ובזה פָּלַל את כל המדרגות של ה'בהמה', שהם אריה שור ונשר, במדרגת 'אדם', ולכן נתן לו הקב"ה את הדרך לתיקון כל המדרגות, וכמ"ש 'אדם ובהמה תושיע ה'".

יוסף היה סוד נהר דינור ולכן לא יכלו האחים לעמוד בפניו

וזה שכתוב (בעובדיה א, יח) "והיה בית יעקב אש, ובית יוסף להבה, ובית עשיו לקש", שמכח דרך ההשתדלות של יעקב ועבודתו וטירחתו, שהוא כנגד הגבורה ואש קודש, פָּלַל בזה כל מדרגות נפש חיה במדרגת 'אדם', וזהו שהיתה דמותו של יעקב חקוקה בכסא הכבוד כמוכבא במסכת חולין (דף צא ע"ב) ובבראשית רבה (פכ, ב), ונמשך מזה נהר דינור, שהוא תולאת של יוסף המכלה את כל הקוצים והקליפות מצידו של עשיו, שהם טומאת מלכי אדם שנשתרשו בעולם (שהם הגבורות הקודמים לחסדים, כמ"ש בראשית לו, לא) "ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדם לפני מלך לפני בני ישראל", וכמו שאמר הסבא בזוהר משפטים (דף קח ע"ב), וכאמור, וכנאמר (בראשית לו, ב) "אלה תולדות יעקב יוסף", שמכח יעקב מכלה יוסף את הקליפות בסוד נהר דינור, ומבטל כל דבר שלא היה בטל לאורו יתברך, וכפי שתגלה עוצם מדרגתו לעתיד, שיבטל כל הסטרא אחרא מן העולם. (ומפני שאף הצדיקים צריכים לעבור דרך נהר דינור, לכן אף האחים יכלו לעמוד בפניו).

בכל אופן שיהיה מוכרח שיצאו הקוצים וסיני הגאות בדרך ההשתדלות וזה הוא ביטולם

וזהו שנתקלל אדם "וקוץ ודרדר תצמיח לך" (בראשית ג, יח), היינו שאף שישתדל ויטרח האדם בעבודת האדמה, תוציא הארץ קוץ ודרדר, כי הקוצים הם הקליפות והגאווה הטמונה בלב האדם כזרעי הקוצים באדמה, והוצאת הלחם מן האדמה בדרכי ההשתדלות, היא שתכלה את הקוצים. כי בתחילה היה באדמה שורש לפגם זה, כי חשבה האדמה שהיא תסייע ביד השי"ת בהשתדלותה ובעצתה שתוציא האוכל בפרי ולא בעץ (כמוכבא בבראשית א, יא) וברש"י (שם), ומזה נשתרש באדה"ר הבא מן האדמה שרשים לסיגים שיצאו בו בחטא. ועל כן על ידי דרכי ההשתדלות תוציא האדמה את כל הסיגים, שהם כל הקוצים והדרדרים והקליפות הטמונות באדמה, ובזה הם יוצאים ונאבדים.

כי ככל שיעשה האדם יותר השתדלות באמונה שלימה ובדעת מתוקנה, כך יצאו ממנו כל הסיגים והקוצים הטמונים בו בהעלם - כהעלמת

זרעי הקוצים באדמה, וכמ"ש (בתהלים צב, ח) "בפרוח רשעים כמו עשב, ויציצו כל פועלי אבן להשמדם עדי עד", שבכדי שיאבדו מוכרח שיצאו מהעלם אל הגילוי.

דרך ההשתדלות היא שלא יניח אף כלי בלי להשתמש בו לבוא אל התכלית הנרצית

ודרך ההשתדלות היא שיעשה האדם כל שביכולתו בכלים שיש בידו בכדי לבוא אל התכלית הנרצית, וכל עוד שלא השתמש בכל

הכלים שניתנו לו וקיימים בידו מן שמיא, אינו נחשב להשתדלות שלימה. וכן היה דרך יעקב אבינו עליו השלום, שבכל דבר שהיה משתדל בו - היה משתדל בו עד הקצה, בכדי לבוא אל התכלית שרצה, וכמו שאמר ללבן (בראשית לא, מ) "הייתי ביום אכלני חורב וקרוב בלילה, ותדד שנת מעיני", שהוא קצה הטירחה והיגיעה. וכל טירחתו ויגיעתו הייתה לפני ה' ב"ה, וידע שאין ההשתדלות סיבה מכוונת וישירה להשפע, וכן טרח בענין עקודים נקודים וברודים בצאן לבן, שעשה בזה התחכמות גדולה כמובא בפרשת ויצא (בבראשית פרק ל), אך ידע שרק אפשר שזה יהיה הכלי להשפע, ואפשר גם שימשיך לו הקב"ה את השפע בדרך אחר, כמובא שם (בפרק לא) שהיה הקב"ה מראה לו בחלום כיצד מביא את צאן לבן לעבר את צאנו שלו, להראות לו שעבודתו רצויה לפני המקום.

ועל ענין זה נלחם יצר הרע באדם, שמאחר שעשה האדם איזה השתדלות להשיג איזה דבר, מהרהר אחר השי"ת שאינו עוזרו ומסייעו להשיג את רצונו, אך באמת נתן לו הקב"ה כלים בכדי לבוא אל התכלית הנרצית, אלא שהאדם חפץ בדרך ניסית - קודם שהוציא כל הגבורות מן הכח אל הפועל, ועדיין לא תיקן כדבעי את דרכי ההשתדלות בדעת מתוקנת. ורק אחר שפעל האדם בכל דרכי ההשתדלות, אם הוא דבר שהוא טובת האדם, ימשיך לו הקב"ה את השפע למקומו, אם על ידי הכלים שהכין בטרחתו, אם על ידי כלים שימציא לו השי"ת ממקום אחר.

מלחמת היצר על האדם היא שיעשה חצי השתדלות ויהרהר אחרי השי"ת שאינו מושיעו

לכן לאחר שטרח יעקב להעביר את מחנהו, חזר על פכים קטנים כמובא במסכת חולין (דף צא ע"א), היינו שבדרכי ההשתדלות של יעקב היה עוד איזה דבר מועט בענין הגבורות והכלים שלא השתמש בהם, ועל כן היה טורח גם על זה, ובזה לא היה יכול עוד הס"מ לעמוד - שיעקב זוכה להשיג את דרכי ההשתדלות בשלימות ויתקן חטא אדה"ר, כי לא נתן יעקב מקום פנוי כלל שיוכלו הקליפות לשרות בו, כי בכל השתדלות שעשה לא תלה בזה את הסיבה להשפע, ולכן דוקא בדרכו להשיב כלים קטנים אלו ירד הס"מ ללחום בו בעצמו (והיכהו בירכו, שהוא סוד מיתת נדב ואביהוא כמובא בזוהר ויצא (דף קמח ע"ב), כי טעו בדרכי ההשתדלות ויצאו חוץ למדרגתם, מפני שהיו בלא ענין הכלים).

כי כאשר האדם משתדל וטורח ויגע הוא לכאורה הסתרת אורו יתברך, ובאמת כך מרגישים הצדיקים בכל תנועה ומעשה, ואף יש בהם בושח גדולה להושיט את ידם ליקח הנאה מן העולם, ומה שיש בהם עוז וגבורה לעשות כל מעשיהם לפני השי"ת - הוא מפני שכך הוא רצונו יתברך, ובזה נעשה תיקון לכל מחשבת השי"ת בבריאת העולם.

וכל זה היה טורח יעקב בדעה מתוקנה - בכדי לתקן חטא אדם הראשון, ולכלול כל המדרגות במדרגת אדם, וכמו שאמרנו במסכת בבא מציעא (דף פד ע"א) ששופריה דיעקב מעין שופריה דאדה"ר, היינו שהייתה דמותו של יעקב כדמות אדם הראשון, והשיב ותיקן את דרך ההשתדלות עד שהייתה דמותו חקוקה בכסא הכבוד.

להשיב את מדרגת אדם בדרך ההשתדלות הוא בעסק התורה

וענין ההשתדלות הוא בעסק התורה, שהוא ענין יעקב, וכנגד מדרגת 'אדם', וכמו שדרשו במסכת ברכות (דף סג ע"ב) על הפסוק (בבמדבר יט, יד) "אדם כי ימות באוהל", היינו שכל דרכי ההשתדלות, שהם כביכול מיתה והסתת פנים ממנו יתברך, יהיו בעסק התורה, ובה יתקן את דעתו - שכל טרחתו ויגיעתו הוא לפני ה', והוא יתברך יתן לו את ההבנה והידיעה בתורה, אם על ידי הכלים שהכין עתה, אם על ידי כלים שהכין בזמן אחר, ועל זה עיקר היגיעה, כמ"ש 'בזיעת אפיך תאכל לחם', ואמרנו בתיקוני זוהר (הקדמה דף א ע"ב) שאין לחם אלא תורה, וכמו שדרשו במסכת חגיגה (דף יד ע"א) על הנאמר במשלי (ט, ה) "לכו לחמו בלחמי".

ההשתדלות בדעת מתוקנת היא התיקון בעצמו ובכל תנועה מברר הגבורות ועולה במדרגה

והוא ענין עמל התורה ויגיעתה, שההבנה תבוא על ידי שירבה בישיבה, היינו שירבה בהשתדלות וביגיעה וטורח. ובכל השתדלות קלה שעושה האדם על התורה הוא מוציא בזה את הגבורות מן הכח אל הפועל, אף אם אין הוא רואה תיכף כיצד בא הדבר לידי מעשה, ולכן אפשר שיום אחד יהיה יגע בתורה, אך הפירות והשפע הנמשך על ידי זה ימשך למקום האדם ביום אחר, וזהו ניסיון נוסף - שיידע שהוא בא ממה שהוציא הגבורות מן הכח אל הפועל בפעם אחרת והיה ליבו לשמים.

כי הכל תלוי בדבר זה לבד - שכל מעשיו יעשה לפני השי"ת, וידע שכל תנועה שמזיז את ידו ויגע על רצון השי"ת, זהו דבר שאין למעלה ממנו

ונכתב בספר אצל השי"ת, והוא התיקון בעצמו שיגע האדם בכל כוחו על רצון השי"ת, ובכל דבר שעושה ומשתדל בעבודת השי"ת, בזה בעצמו הוא עולה במדרגה.

וזה שכתוב "בזיעת אפיך תאכל לחם", שישב למדרגת 'אדם' על ידי שישתדל ויטרח, וכתוב בזיעת אפיך 'תאכל' לחם ולא 'תשיג' לחם (כמ"ש בויקרא ה, יא) "ואם לא תשיג ידו", כי השגת השפע אינה תלויה בהשתדלות וביגיעה, אלא שעל ידי שישתדל ויטרח - יאכל מאותו מקור שימציא לו הקב"ה, ולא דוקא במקום שטרח ונתייגע.

כשהיה בצלאל צריך להשתדל בעשיית המשכן בדקו משה בדרכי ההשתדלות

וזה שמובא במדרש (שמו"ר ג, ב) שכשאמר משה לבצלאל לעשות המשכן, שאלו בצלאל מהו המשכן הזה, והשיבו משה שהוא בכדי שישורה הקב"ה שכינתו בתוכו וילמד תורה לישראל, ואמר לו בצלאל והיכן התורה נתונה, אמר לו לאחר שנעשה משכן נעשה הארון ליתן בו התורה, אמר לו, רבינו, אין כבודה של תורה בכך, אלא אנו עושים הארון ואח"כ המשכן, ולפיכך זכה בצלאל שיקרא הארון על שמו. כי כשבא בצלאל לעסוק בכל בניית המשכן, שהוא חכמה וטרח גדולה, רצה משה רבינו ללמדו את דרכי ההשתדלות - שיהיה כל מעשה המשכן בשלימות, ולכן לימדו שברצון האדם צריך להיות רק הרצון התכליתי, שהוא לדבוק בה', ושהוא יתברך ילמדנו תורה בעצמו, היינו שאין אנו רוצים ומכוונים אלא על התכלית הנצחית, ואין אנו מחשבים בענין הכלים. ועל זה תמה בצלאל, שהרי כעת שהגבורות הם שיוצאות תחילה, צריך קודם להכין את הכלים ודרכי ההשתדלות, והוא כבודו של השי"ת, וכאמור, ולכן אמר למשה שאין בזה כבודה של תורה שיקבש האדם שהשי"ת ילמדו תורה - קודם שהכין את דרכי ההשתדלות והכלים וכיכד להשי"ת, היינו שטורח בכל כוחו, ומאידך משפיל את עצמו לקבל את השפע מהיכן שימציא לו השי"ת. ובזה ראה משה רבינו שבצלאל מכיר ויודע את דרך הצדיקים בהשתדלות, ולפיכך נקרא הארון שהוא ענין התורה והיגיעה בתורה על שמו של בצלאל, וכמ"ש (בשמות לו, א) "ויעש בצלאל את הארון". כי ככל שאדם טורח בדעה נכונה על התורה, אע"פ שמקבלה במתנה מאת השי"ת, נקראת היא על שמו, כמ"ש (במלאכי ג, כב) "זכרו תורת משה עבדי", וכמו שאמרנו במסכת שבת (דף פט ע"א).

דרך התפילה שיהיה לפני השי"ת כבהמה שאינה יכולה לפעול דבר

ותיקונה של מדרגת ה'בהמה' היא בדרך התפילה. כי בתפילה נצרך האדם לב' ענינים, הדבר הראשון שיצליחו השי"ת בדרכי ההשתדלות ובעסק התורה, ויתפלל בפרטי פרטות על כל הצרכותו - שיסיעו השי"ת בדרכי ההשתדלות שתהיה עבודתו שלימה בתמימות, אך זו התפילה היא בכלל תיקון מדרגת ה'אדם'. אמנם עיקר דרך התפילה היא בכדי שיתקן מדרגת ה'בהמה', כי כאמור לעיל מדרגת ה'בהמה' היא הצד המקבל שבאדם, וזמן תורה לחוד וזמן תפילה לחוד, היינו שכאשר הוא בדרך ההשתדלות ובמדרגת 'אדם', אינו יכול להיות בביטול, מפני שהוא זמן הוצאת הגבורות מן הכח אל הפועל, שהוא כנגד האש, וכמ"ש בירמיהו (כג, כט) "הלא כה דברי כאש נאום ה'". לעומת כן בזמן התפילה הוא זמן הביטול הגמור של ענין ההשתדלות, כי בתפילה הוא התגלות החסדים קודם הגבורות, שהם ענין המים, כמ"ש (באיכה ב, יט) "שפכי כמים ליבך נוכח פני ה'", כי כשם שמקבלת הבהמה את השפע בלא צד ההשתדלות, כך דרך התפילה היא ביטול גמור ממחשבת ההשתדלות, וכמו שאמר דוד בתהלים (עג, כב) "בהמות הייתי עימך", שהם נשמות הצדיקים שתיקנו מדרגת 'אדם' ומדרגת 'בהמה', וכמובא בזוהר פנחס (בדף ריו ע"א) שעליהם נאמר 'מצמיח חציר לבהמה ועשב לעבודת האדם'.

כי עיקר דרך התפילה היא שיתפלל האדם להשי"ת שיושעו - מבלי שיידע כלל איך תבוא ישועתו, וכבהמה שאין בה דעת וחכמה וצד ההשתדלות. וכל שחושב במוחו מה הם הדרכים לישועתו, או מייצע לקב"ה כיצד להושיעו, ומתעקש על הדרך לישועתו, חוזר בזה לפגם שנעשה בחטא אדה"ר - שיצאה מדרגת ה'בהמה' להיות כמנהיגה ומשכילה, כי דרך התפילה היא שייטל את כל דרכי התחכמותו וגבורתו המוכרחים לו בדרכי ההשתדלות, ויבקש את התכלית הנרצית - מבלי לייצע לקב"ה את הדרך לישועתו, ויבקש את הדביקות בו יתברך מבלי דרך ההשתדלות לזה, וכפי שלימד משה לבצלאל.

ובדרכי ההשתדלות בדרך הנכון והמתוקן ייצאו כל הגבורות מן הכח אל הפועל, וישיב הקב"ה את הסדר כבתחילה - שיהיו הגבורות מונגהים על ידי החסדים, ולא יצטרכו אל הקושי והיגיעה לשבור הקליפה קודם ההבנה בתורה, כי תהיה התורה סמוכה אצל האדם, ויכול ליטול כל דבר בתורה כרצונו בלא קושי וטירחה. וכך יהיה לעתיד, שיגלה הקב"ה את אורו בירושלים ואח"כ יבנה את החומות כמו שאמר הסבא בזוהר משפטים (שם בדף קח ע"ב), היינו שיקדים את ה'אור' ל'כלי' ויהיה הוא יתברך הסובב לירושלים, וכמו שכתוב "ואני אהיה לה נאום ה' חומת אש סביב".

לציבור הקוראים היקר, הדפסת העלון כרוכה בהוצאות רבות, העלון יוצא בצמצום והביקוש עצום.

ניתן לתרום בעמדות נדיים פלוס לעמותת יד להועיל עבור 'משולחן שלמה'.

או בעברה: בנק: מזרחי טפחות (20) סניף: 417 (גאולה) מס' חשבון: 521025

שם העמותה: 'יד להועיל' - עבור העלונים, ולציין את שם ההקדשה.

התרומה מוכרת לצרכי חזון מס' (סעיף 46)

לבקשת רבים ניתן לשמוע בקו 'שיעורי הינוקא'

את השיעורים האחרונים והמאמר היומני.

מספר הקו 02-5-306-506

האזינו ותחי נפשכם

m.yam.shlomo@gmail.com

© כל הזכויות שמורות למכון 'ם שלמה'. לתגובות הערות והקדשות וכן לקבלת הגיליון יש לפנות בטלפון 0548434755 או בכתובת מייל